

Αναφορικά με τη γλυπτική, διαπιστώνουμε την πρώτη εμφάνιση ελεύθερων γλυπτών που αποδίδουν ικανοποιητικά τα ανθρώπινα ανατομικά χαρακτηριστικά. Τα διασημότερα και εντυπωσιακότερα είναι τα ειδώλια γυναικείων μορφών, γνωστά ως «Αφροδίτες». Το υλικό κατασκευής τους είναι ο μαλακός λίθος (σχιστόλιθος ή στεατίτης), το ελεφαντόδοντο ή άλλο κόκκαλο, σπανίως δε ο πηλός (για τα νεότερα από αυτά)

Η Αφροδίτη του Βίλεντορφ (30.000-25.000 πριν από σήμερα), ύψος 11,5 εκ., ασβεστόλιθος, Βιέννη. Οι πιο γνωστές ανθρώπινες μορφές κατά την ωρινιάκια περίοδο ήταν συνήθως γυναικείες και ονομάζονται Αφροδίτες. Πρόκειται για μικρά, απρόσωπα ειδώλια, με ατροφικά χέρια, τεράστια στήθη και μηρούς, μια παραμόρφωση που ερμηνεύεται ως προσπάθεια σχηματοποίησης της γυναικείας γονιμότητας. Σ' αυτό το ειδώλιο διακρίνονται ίχνη χρώματος (κόκκινη όχρα). Δεν υπάρχουν χαρακτηριστικά προσώπου, αλλά ολόκληρο το κεφάλι είναι καλυμμένο με σγουρά μαλλιά. Και εδώ, όπως και σε άλλα δείγματα, παρατηρούμε διογκωμένα στήθη, κοιλιά και μηρούς, που σημαίνει ότι πρόκειται για μια απεικόνιση της γονιμότητας.

Τα μεγέθη των ειδωλίων ποικίλουν από 4 ως 25 εκατοστά και έχουν βρεθεί σε τοποθεσίες κυρίως της Ευρώπης και της Ασίας. Χρονολογούνται μια ευρεία περίοδο της Ανώτερης Παλαιολιθικής, από το 35.000 ως το 11.000 πριν από σήμερα.

Δεξιά: Η «Αφροδίτη» της Βεστόνιτσα, το αρχαιότερο πήλινο ειδώλιο ως σήμερα.
Αριστερά: Η «Αφροδίτη» της Μπρασενπουί. Το κεφάλι από οστό μαμμούθ βρέθηκε το 1892 στη νότιο Γαλλία. Τα δυο γυναικεία ειδώλια χρονολογούνται περί το 25.000 πριν από σήμερα.

Οι αρχαιολόγοι και εθνολόγοι θεωρούν πως ο τονισμών συγκεκριμένων ανατομικών χαρακτηριστικών που συνδέονται με τη γυναικεία φύση, θα πρέπει να δηλώνει πως τα ειδώλια αυτά σχετίζονται ακριβώς με τη διαδικασία της κύησης και του τοκετού. Επομένως πιστεύεται πως δημιουργούνταν για να ενισχύσουν, με μαγικό τρόπο, τη γονιμότητα στις γυναίκες της φυλής.

Η Αφροδίτη του Λοσέλ (15.000-10.000 πρίν από σήμερα), χαμηλό ανάγλυφο σκαλισμένο σε πέτρα, Γαλλία.

Ο σαφής τρόπος με τον οποίο αποδίδονται τα ογκώδη χαρακτηριστικά (στήθος, κοιλιά και μηροί) έρχεται σε αντίθεση με τα ασαφή χαρακτηριστικά του προσώπου και τα ατροφικά χέρια. Η γυναίκα φαίνεται ότι συμβολίζει τη γονιμότητα. Το κέρας του βίσωνα που κρατά συνδέεται μάλλον με μια θεότητα που εξουσιάζει τα ζώα και τα οδηγεί προς τους κυνηγούς. Στη συγκεκριμένη Αφροδίτη σώζονται ίχνη χρώματος.

Εντούτοις και άλλες θεωρίες έχουν προταθεί, όπως ότι αποδίδουν ακριβώς την εικόνα γυναικών της εποχής, όπως συμβαίνει σήμερα σε κάποιες αφρικανικές φυλές που χαρακτηρίζονται από στεατοπυγία. Σε μια τέτοια περίπτωση θα λέγαμε πως τα έργα αυτά αποτελούν μια εξέλιξη για την τέχνη που αποδεσμεύεται από την υπηρεσία της μαγείας και, ίσως, οδεύει προς μια αναζήτηση του Ωραίου. Εντούτοις μια τέτοια θεώρηση δεν μπορεί να αποδειχθεί ακόμη και συγκεντρώνει λιγότερες πιθανότητες.

Καλλιτεχνική απεικόνιση «Αφροδιτών» σύμφωνα με τη θεωρία της «νατουραλιστικής» απεικόνισης των γυναικών της εποχής.

Ορισμένοι ερευνητές, επίσης, ερμηνεύουν τα ειδώλια αυτά ως απόδοση της γυναικείας μορφής συγκεκριμένα κατά την περίοδο του θηλασμού σε μια προσπάθεια για την εύνοια των ανώτερων δυνάμεων σε αυτήν την κρίσιμη περίοδο της ζωής της γυναίκας. Τα ίχνη κόκκινης ώχρας που σώζονται στις Αφροδίτες του Βίλεντορφ και του Λοσέλ ίσως να συμβόλιζαν το αίμα κατά τον τοκετό ή, γενικά, τη ζωή.

Αριστερά: Η Αφροδίτη του Γκάλγκενμπεργκ της Αυστρίας (30.000 χρόνια πριν). Έργο σε πράσινο σερπεντίνη λίθο. Παρατηρεί κανείς πως σε αντίθεση με τις περισσότερες Αφροδίτες εδώ οι όγκοι δεν τονίζονται.
Δεξιά: η Αφροδίτη του Μάραβα στη Σλοβακία (25.000 χρόνια πριν).

Τέλος, το σπανιότερο και πλέον αμφιλεγόμενο εύρημα είναι ο λεγόμενος άνθρωπος-λιοντάρι του Χολενστάιν στη Γερμανία. Βρέθηκε το 1939 σε σπήλαιο και αποτελεί ένα υβριδικό πλάσμα με κεφαλή λέοντος και σώμα άντρα ή γυναίκας (αυτό είναι αμφιλεγόμενο). Χρονολογείται κοντά στο 40.000 πριν από σήμερα και είναι κατασκευασμένο από ελεφαντόδοντο μαμμούθ. Αποτελεί, επομένως, το αρχαιότερο δείγμα ζωόμορφου ειδωλίου.

Το γεγονός ότι έχουν βρεθεί και άλλες παρόμοιες μορφές, νεότερες χρονολογικά, στη Γερμανία οδηγεί τους αρχαιολόγους να συνδέσουν το πλάσμα αυτό με κάποια μυθική μορφή στην οποία ίσως πίστευαν οι φυλές της περιοχής. Τέτοια ευρήματα, πέρα από την καλλιτεχνική τους αξία, συνεισφέρουν στη γνώση μας για την ιδεολογία των ανθρώπων της Παλαιολιθικής εποχής, δηλαδή για τις ενδεχόμενες θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, τις φοβίες τους ή και την όποια κοινωνική τους ιεραρχία (μάγοι της φυλής, αρχηγοί στο κυνηγοί κτλ.)

Ο άνθρωπος-λιοντάρι του Χολενστάιν παρουσιάζει ομοιότητες με άλλα υβριδικά πλάσματα που απεικονίζονται σε τοιχογραφίες γαλλικών σπηλαίων, είναι όμως αρκετά αρχαιότερος χρονολογικά.

Άλλες μορφές τέχνης παρατηρούνται σε χρηστικά αντικείμενα, όπως όπλα και εργαλεία. Το γεγονός αυτό δηλώνει ακόμη πιο έντονα πως ίσως ο παλαιολιθικός άνθρωπος ενδιαφερόταν και για την αισθητική εικόνα του κόσμου που ζούσε, πέρα από το μαγικό-συμβολικό χαρακτήρα των παραστάσεων που απεικόνιζε.

Πάνω: Λυχνάρι με λαβή στην οποία έχουν χαραχθεί αφηρημένα γραμμικά σχέδια. Από το σπήλαιο Λασκώ της Γαλλίας.

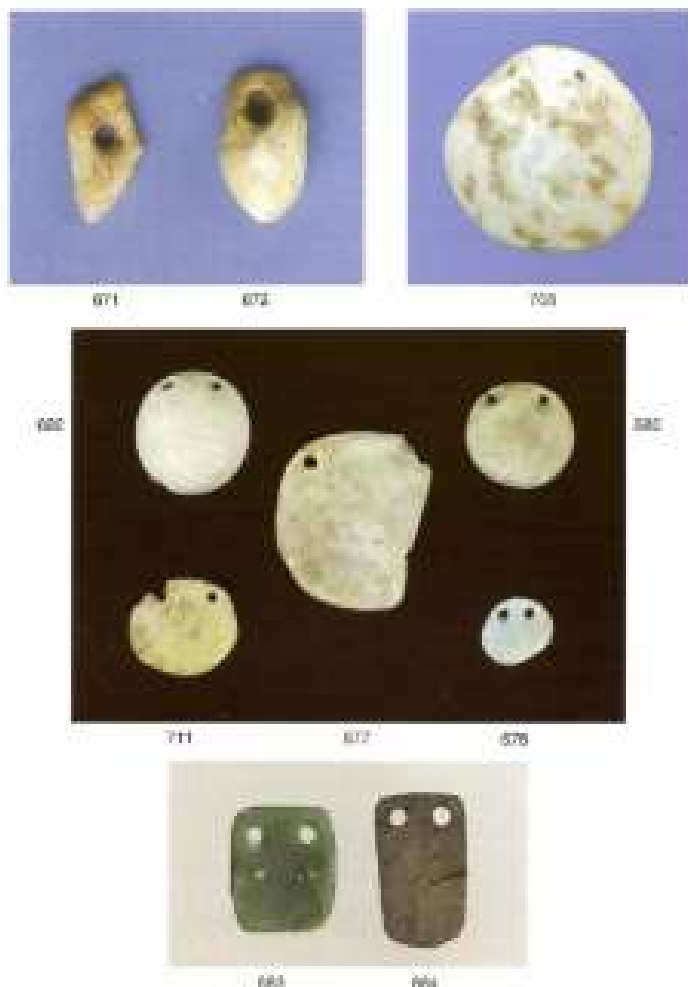
Δεξιά : Εκτοξευτήρας από κέρατο τράνδου με γλυπτό διάκοσμο ζώων από το σπήλαιο Τρουά Φρέρ στη Γαλλία (περ. 15.000 χρόνια πριν)

Πολυπληθέστατη ομάδα αποτελούν τα κοσμήματα που βρίσκονται σε μεγάλους αριθμούς εντός κι εκτός σπηλαίων. Αποτελούνται συνήθως από κομμάτια οστών ή οστρέων τρυπημένα σε σημεία ώστε να φορεθούν. Ο προϊστορικός άνθρωπος φαίνεται πως ενδιαφερόταν για την εμφάνισή του από αισθητικής απόψεως, μια ακόμη ένδειξη πως η τέχνη τον ενδιέφερε με διαφόρους τρόπους.

Δεξιά: Κέρνα ομοιώματα των ανθρώπων του σπηλαίου Λασκό. Παρατηρεί κανείς πως σύμφωνα με τους αρχαιολόγους και παλαιoανθρωπολόγους οι άνθρωποι της Ανώτερης Παλαιολιθικής φορούσαν κοσμήματα.
Αριστερά: Κοσμήματα από όστρεα και οστά από το σπήλαιο Σεν Ζερμαίν αν Λάν.

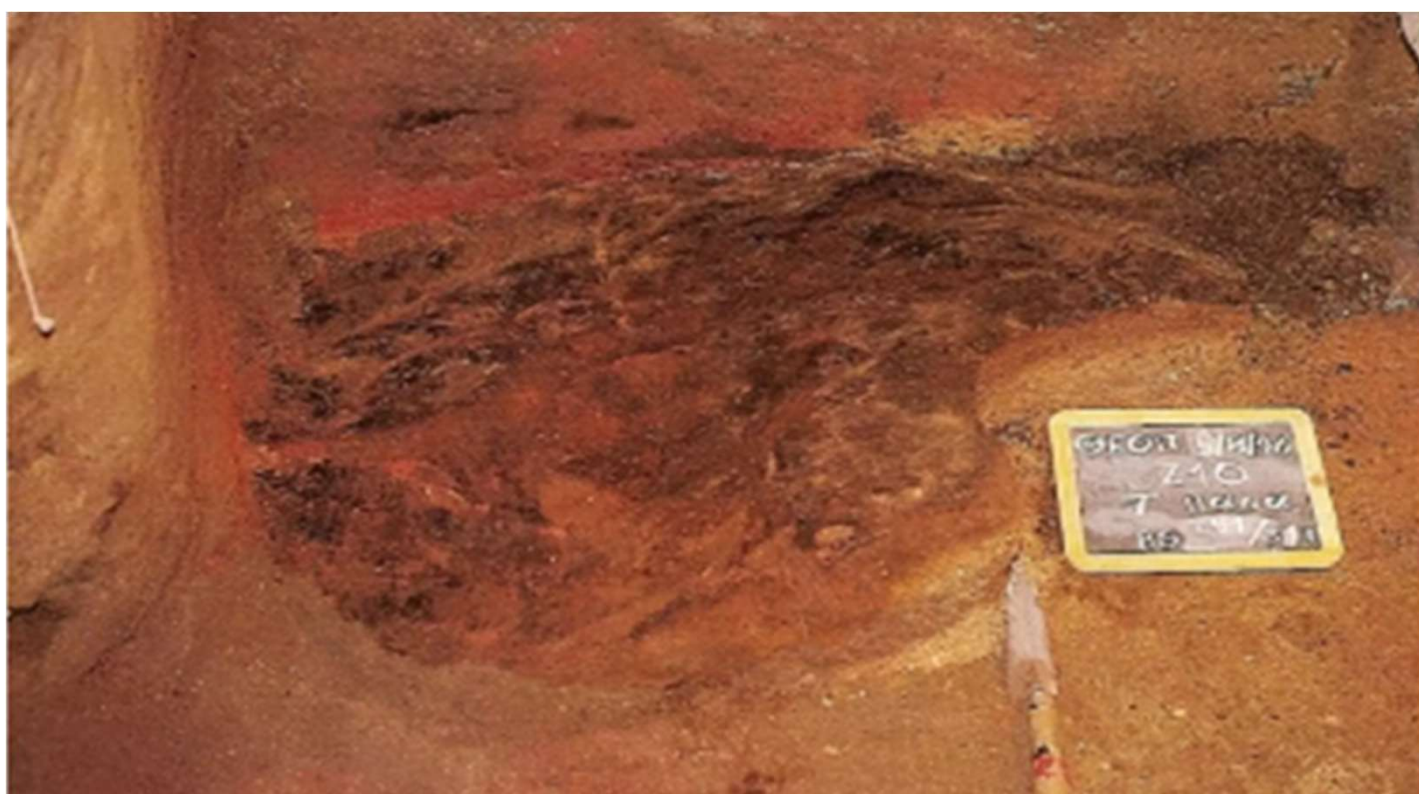

Αναφορικά με την Ελλάδα, ας σημειωθεί πως δεν έχει βρεθεί ακόμη ζωγραφική σπηλαίων ή γλυπτά τύπου «Αφροδίτης» της Ανώτερης Παλαιολιθικής (Ωρινιάχεια, Σολουτραία και Μαγδαλήνεια περίοδος). Εντούτοις, όπως και στην Ευρώπη, έχουν πολλά βρεθεί κοσμήματα από όστρεα, λίθο ή οστά σε διάφορα σπήλαια με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα εικονιζόμενα από το σπήλαιο Θεόπετρας Καλαμπάκας που αποτελεί τον αρτιότερα ανασκαμμένο χώρο της ελληνικής παλαιολιθικής.

Η Μεσολιθική εποχή (10.000-8.000π.Χ) αρχίζει με την τελική φάση υποχώρησης των παγετώνων. Το **κλίμα γίνεται πιο ήπιο και οι άνθρωποι αρχίζουν να προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες, εξελίσσοντας καινούργιες τεχνικές στη συλλογή τροφής.** Επίσης **στρέφονται στο ψάρεμα** και δημιουργούν μικρούς οικισμούς **δίπλα σε ποτάμια** που αποτελούνται από πέτρινες καλύβες. Στην τέχνη σημειώνεται μια μεγάλη αλλαγή: ενώ ο παλαιολιθικός άνθρωπος απεικόνιζε ζώα, ο μεσολιθικός <<καλλιτέχνης>> επικεντρώνεται περισσότερο στην **απόδοση της ανθρώπινης μορφής.** Η ανθρώπινη μορφή απεικονίζεται αφαιρετικά, ενώ εμφανίζεται στους διάφορους ρόλους της, από αυτόν του πολεμιστή μέχρι αυτόν του τελετουργικού χορευτή. Σε εγχάρακτο σπηλαιογράφημα από τη σπηλιά Addaura, Monte Pellerino απεικονίζεται τελετουργικός χορός με ανθρώπινα σώματα που χαρακτηρίζονται από **αέρινη κίνηση.** Ο τρόπος που ο καλλιτέχνης χειρίζεται τη γραμμή φανερώνει μια καταπληκτική δεξιότητα που θυμίζει έργα της μοντέρνας εποχής. Οι πρώτες αυτές απεικονίσεις της ανθρώπινης μορφής στους διάφορους ρόλους της είναι ενδεικτικές για την εξέλιξη του μεσολιθικού ανθρώπου σε οντότητα με αυτοσυνείδηση ως μέλος κοινωνικών ομάδων με συγκεκριμένες δομές.

Σπηλαιογραφίες από το σπήλαιο Addaura

*Εστία φωτιάς από το σπήλαιο Θεόπετρας στην Καλαμπάκα.
Χρονολογείται στην Ανώτερη Παλαιολιθική Εποχή (περ. 20.000 χρόνια
πριν), απόδειξη ότι το σπήλαιο χρησιμοποιήθηκε από τον άνθρωπο.*

Σε ό,τι αφορά την αρχαιολογία, σ' αυτά τα σπήλαια βρέθηκαν ως επί το πλείστον κατάλοιπα τροφής, σκελετικά υπολείμματα ανθρώπων και ζώων, εργαλεία, όπλα για το κυνήγι και κοσμήματα από οστά και όστρεα, κάτι που μας αποδεικνύει ότι χρησίμευαν για τους λόγους που ήδη αναφέρθηκαν. Όχι και τόσο συχνά εκείνη την εποχή συναντάμε ταφές, ενώ μοναδικό εύρημα στην Ελλάδα είναι τα αποτυπώματα ανθρώπινων παιδικών πελμάτων από το σπήλαιο της Θεόπετρας, στην Καλαμπάκα Τρικάλων, ηλικίας 50.000 χρόνων. Βραχογραφίες με τέχνη των σπηλαιίων όπως στην Δυτική Ευρώπη δεν έχουν βρεθεί ως τώρα στη χώρα μας, είτε για τυχαίους λόγους είτε διότι οι τότε άνθρωποι δεν αισθάνθηκαν αυτή την ανάγκη καλλιτεχνικής έκφρασης.

Αποτυπώματα πελμάτων στο σπήλαιο της Θεόπετρας.

Η ανεύρεση λιθόκτιστων θεμελίων καταλυμάτων και η ύπαρξη νεκροταφίων ή και κάποιων μεμονωμένων ταφών έξω από σπήλαια αποτελούν τις πρώτες ενδείξεις για εγκατάσταση των μεσολιθικών κυνηγών-ψαράδων σε μόνιμη βάση.

*Ταφή Μεσολιθικής
Εποχής στο σπήλαιο
Φράγχθι Ερμιονίδας,
ένα από τα
σημαντικότερα σπήλαια
της Μεσογείου από
αρχαιολογικής
απόψεως.*

Λίθινα εργαλεία στο
σπήλαιο Φράγχθι,
χρονολογούνται στη
Μεσολιθική εποχή.

Η εργαλειοτεχνία περιλαμβάνει γεωμετρικούς μικρόλιθους κατά την Κατώτερη και λεπίδες με στομωμένη ράχη κατά την Ανώτερη Μεσολιθική, ενώ πολυάριθμα και στις δύο φάσεις είναι τα οδοντωτά και οι εγκοπές. Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν πυριτόλιθος και οψιανός από τη Μήλο. Η εύρεση του οψιανού στο Φράγχθι, σε συνδυασμό με την αλιεία ψαριών ανοιχτής θάλασσας, τεκμηριώνει την πρόιμη ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο. Τις εξερευνητικές διαθέσεις των πρώιμων αυτών ναυτικών ενισχύει η παρουσία μυλόλιθων από ανδεσίτη (ηφαιστειακό πέτρωμα) από τα νησιά του Σαρωνικού.

Όστρεα, σπόνδυλοι τόνου και εργαλεία από οψιανό φανερώνουν τις ασχολίες των «ενοίκων» του σπηλαίου Φράγχθι κατά τη Μεσολιθική εποχή

Η ύπαρξη μυλόλιθων για το άλεσμα φυτών και καρπών καθώς και για την επεξεργασία κοσμημάτων από λίθο, οστό και όστρεα, σε συνδυασμό με την εύρεση ποσοτήτων απανθρακωμένου αγριοκρίθαρου, βρώμης και άγριας φακής, υποδηλώνουν τη συστηματικότερη καλλιέργεια των παραπάνω φυτών. Η συλλογή καρπών περιλάμβανε μεταξύ άλλων λιθόσπερμο, αμύγδαλα και φυστίκια.

Σπήλαιο Κλεισούρα στην Αργολίδα

Στο σπήλαιο Κλεισούρα διασώζεται τη βαθύτερη ακολουθία αρχαιολογικών στρωμάτων στην Αργολίδα που χρονολογούνται από τη Μέση Παλαιολιθική έως τη Νεολιθική εποχή. Τα ευρήματα είναι πλούσια και περιλαμβάνουν λίθινα αποκρούσματα παλαιολιθικής και μεσολιθικής περιόδου, νεολιθική κεραμική, οστά ζώων και μαλακίων, φυτικά κατάλοιπα: σπόρους, γύρη, φυτόλιθους, ξυλάνθρακα και κατασκευασμένες εστίες από πηλό που χρησιμοποιούνταν για καύση και παρασκευή τροφής. Οι τελευταίες εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου.

ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΚΥΚΛΩΠΑ ΣΤΑ ΓΙΟΥΡΑ

Το σπήλαιο του Κύκλωπα βρίσκεται στο νότιο τμήμα του βραχώδους και αφιλόξενου νησιού Γιούρα. Τα Γιούρα ανήκουν στο νησιωτικό σύμπλεγμα των βόρειων Σποράδων και απέχουν περίπου 20 μίλια από την Αλόνησο.

Το σπήλαιο του Κύκλωπα βρίσκεται σήμερα σε υψόμετρο 150 μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας, και είναι, με διαστάσεις θαλάμου 60X50 και ύψος 15 μέτρα, το μεγαλύτερο των βόρειων Σποράδων. Η συστηματική ανασκαφική έρευνα στο εσωτερικό του (1992-95) τεκμηριώνει αδιάκοπη ανθρώπινη δραστηριότητα από τη Μεσολιθική εποχή (10.000-6.800 π.Χ.) στην Προκεραμική Νεολιθική (6800-6500 π.Χ.), μέχρι τη Νεότερη Νεολιθική περίοδο II και τις αρχές της Τελικής Νεολιθικής (4600/4500-3300/3200 π.Χ.). Η χρήση του σπηλαίου συνεχίστηκε και κατά τους ιστορικούς χρόνους (Κλασική-Ρωμαϊκή περίοδος).

Στις ανασκαφικές τομές που διανοίχθηκαν στην είσοδο του σπηλαίου διερευνήθηκαν ανθρωπογενείς επιχώσεις, πλουσιότετες σε λίθινα και οστέινα τέχνηρα, κεραμική, οστά ζώων και ψαριών και όστρεα.

*Το σπήλαιο Κύκλωπα στα
Γιούρα της Αλοννήσου*

Ξεχωριστή σημασία για την Προϊστορία του Αιγαίου έχουν οι επιχώσεις της Μεσολιθικής εποχής, πάχους 1,8 μέτρων, που αποδεικνύουν την εντατική χρήση του σπηλαίου κατά την περίοδο αυτή.

Λίθινα τέχνηρα και οστά ζώων επιβεβαιώνουν τη διεξαγωγή του κυνηγιού, ενώ τα φυτικά κατάλοιπα και τα πολυάριθμα όστρεα και σαλιγκάρια πιστοποιούν την αμείωτη τροφосυλλογή.

Εκατοντάδες οστά ψαριών, κυρίως τονοειδών, και δεκάδες οστέινα αγκίστρια (περίπου 45) διαφόρων μεγεθών (6 χιλιοστά-7 εκατοστά), φανερώνουν εντατικές αλιευτικές δραστηριότητες με προηγμένο εργαλειακό εξοπλισμό.

Οστέινα αγκίστρια Μεσολιθικής εποχής (Γιούρα)

Στο σπήλαιο του Κύκλωπα βρέθηκε σε στρώματα της 9ης χιλιετίας π.Χ. και τμήμα από το κρανίο γυναίκας, της οποίας η ηλικία δεν έχει προσδιοριστεί με βεβαιότητα. Ανθρωπολογικό υλικό της Μεσολιθικής εποχής προέρχεται και από ταφές, που βρέθηκαν σε σπήλαια στην Αττική, στο Φράγχι Ερμιονίδας, στη Θεόπετρα Καλαμπάκας και στο Μαρουλά Κύθνου.

*Το σπήλαιο του Κύκλωπα στα Γιούρα και
η θέση του στο χάρτη.*

Κύθνος. Ταφή Μεσολιθικής εποχής
(Μαρουλάς)

ΜΑΡΟΥΛΑΣ ΚΥΘΝΟΥ

Στη θέση Μαρουλάς της νήσου Κύθνου εντοπίστηκαν και ανασκάφηκαν αρχιτεκτονικά και ανθρωπολογικά κατάλοιπα, τα οποία χρονολογούνται στη Μεσολιθική εποχή (10.000-8000 πριν από σήμερα).

Ο αρχαιολογικός χώρος του Μαρουλά βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα, η οποία έχει διαβρώσει εμφανώς τμήμα της μεσολιθικής εγκατάστασης. Η έκταση της θέσης υπολογίζεται σε δύο στρέμματα περίπου. Η περιορισμένης έκτασης ανασκαφική έρευνα έφερε στο φως, λίγα μόλις εκατοστά κάτω από την επιφάνεια του εδάφους, ακέραιους ανθρώπινους σκελετούς σε στάση οκλαδόν ή σχεδόν οκλαδόν. Πρόκειται για τις πρώτες γνωστές από τον αιγαιακό χώρο υπαίθριες ταφές, που έρχονται να προστεθούν σε κείνες, που βρέθηκαν παλαιότερα, σε σπήλαια στην Αττική, στο Φράγχθι Ερμιονίδας, στη Θεόπετρα Καλαμπάκας και στα Γιούρα Αλοννήσου.